

ULUSLARARASI SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ THE JOURNAL OF INTERNATIONAL SOCIAL RESEARCH

Cilt: 12 Sayı: 66 Ekim 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Volume: 12 Issue: 66 October 2019
www.sosyalarastirmalar.com
Issn: 1307-9581

Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2019.3662>

SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM VE TÜRKİYE'DE ÇEVRE POLİTİKALARI SUSTAINABLE TOURISM AND ENVIRONMENT POLICIES IN TURKEY

Seyit Ahmet SOLMAZ*

Öz

Bu araştırmanın amacı, turizm ve çevre arasındaki etkileşimi ortaya koyarak tüm dünyada benimsene bir anlayış olan sürdürülebilir turizm anlayışına yönelik bir çerçeve oluşturabilmektir. Bunun yanında Türkiye'de uygulanan çevre politikalarının da belirlenmesi araştırmanın bir diğer amacını teşkil etmektedir. Bu doğrultuda araştırma kapsamında ikincil verilerden yararlanılarak değerlendirme yapma yoluna gidilmiştir. Araştırma kapsamında sürdürülebilirlik kavramı ve Türkiye'de geçmişten günümüze çevre politikaları irdelenmeye ve sistematik olarak aktarılmaya çalışılmıştır. Araştırma sonucunda, Türkiye'de cumhuriyet öncesi, hatta planlı dönem öncesinde yeterli çevre politikalarının oluşturulmadığı ancak günümüzde özellikle 2023 turizm stratejisinin tamamında sürdürülebilirlik yaklaşımının benimsendiği görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, Turizm, Çevre, Sürdürülebilir Turizm.

Abstract

The aim of this research is to establish a framework for sustainable tourism which is an accepted approach all over the world by revealing the interaction between tourism and environment. Besides the determination of the environmental policies in Turkey constitutes another object of the research. In this context, secondary data was used to make an evaluation. Research within the scope of the concept of sustainability and environmental policy in the past to the present, Turkey has tried to be transferred to and analyzed systematically. As a result, before the republic in Turkey, it not even before the creation of adequate environmental policy but planned period of 2023 tourism strategy today especially has seen the adoption of the sustainability approach in all.

Keywords: Sustainability, Tourism, Environment, Sustainable Tourism.

1. GİRİŐ

18. yüzyılda sanayileşme ile başlayan ve günümüze kadar devam eden süreç içinde ülkeler doğrudan ekonomik gelişmeyi hedefleyerek, üretim ve tüketim seviyesini artırmıştır. Özellikle dünya nüfusunun hızla artmaya başladığı 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise tüketim düzeyi daha hızlı bir artış göstermiştir (Hayta, 2009, 144). Bu süreçte insanoğlu tükenebilir kaynakları adeta sorumsuzca kullanmış ve ekolojik dengeler göz ardı edilmiştir. Hâlbuki insanoğlunun dünya üzerindeki varlığı doğa ile arasındaki organik ilişkinin sürdürülebilir olmasına bağlıdır. İnsan ile doğa arasındaki bu organik bağ, insanoğlunun tarihsel süreç içinde yaşadığı pek çok olayın altyapısını da meydana getirmiştir (Tunç ve diğ., 2012, 228).

* Dr. Öğr. Üyesi, Harran Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, seyitahmet溶maz@harran.edu.tr

Teknolojideki hızlı gelişmeler, insanoğlunun doğal kaynakların kısıtlı olduğunu unutarak tükenmez kaynaklarmış gibi kullanmasına neden olmuş ve bunun bir sonucu olarak günümüzde tüm dünya medeniyetini ve yaşamını tehdit eden önemli çevre ve kaynak sorunları ile karşı karşıya gelinmiştir (Karaca, 2013: 100). Bu bağlamda, doğal kaynakların giderek azalması, küresel ısınma, iklimlerin değişmesi gibi küresel problemler, son yıllarda insanlığın kolektif gündemini meşgul eden en önemli konular olarak ifade edilmektedir. Bununla birlikte, hızlı nüfus artışının beraberinde getirdiği problemlerin başında, toprak, hava ve su kirliliği gibi problemler de gelmektedir (Alnaçık ve Koç, 2009, 178).

İnsanoğlunun yaşamsal faaliyetlerini devam ettirdiği çevrenin önemini fark etmesi ise oldukça sonraları gerçekleşmiştir. İngiltere’de yaşanan Sanayi Devrimi ve buna bağlı olarak gelişen kitlesel üretim hareketleri özellikle işletmelerin çevreyi kullanılabildiği “Bedava Mal” olarak görmeleri sonucunu doğurmuştur. Çevrenin gerek dünya toplumları gerekse işletmeler açısından önemli bir kaynak olduğu ve korunması gerektiği düşüncesi ise ancak çevresel bozulmaların somut etkilerinin açıkça hissedilmeye başlandığı 1960’lı yıllarda gerçekleşebilmiştir (Alnaçık ve Koç, 2009, 178; Hayta, 2009, 144; Yaraş ve diğ., 2011, 117). Ekolojik sistemlerin de bir taşıma kapasitenin olduğu ve bu kapasitenin de sınırsız olmadığı fikri de bu dönemlerden sonra kabul görmeye başlamıştır (Tunç ve diğ., 2012, 228). Çevreye olan bakış açısının değişmesi, çevre duyarlı uygulamaların iş, yönetim ve siyaset çevreleri tarafından farklı şekilde algılanması ve konumlandırılmasına sebep olmuştur. Öyle ki bu tarihlerden sonra çevre kirliliği ve enerji tasarrufu ile başlayan ekolojik hareket günümüzde bir rekabet kaynağı olarak değerlendirilir hale gelmiştir (Yaraş ve diğ., 2011, 117).

Çevresel değerlerin öneminin tüketiciler tarafından fark edilmesi, bireylerin günlük yaşamlarında da çevre duyarlı pratikleri benimsemelerini sağlamıştır. Tüketicilerin çevreye olan tutumlarının esasında farklı dönemlerde değişik şekillerde tanımlandığını ifade etmek mümkündür. Kükürer (2012)’e göre bu süreçte 1960’lı yıllar “Uyanmayı”, 1970’ler “Harekete Geçmeyi”, 1980’li yıllar “Hesaplı Olmayı”, 1990’lı yıllar ise, “Pazarda Güç Olmayı” ifade etmektedir. Buradan hareketle, 1990’lı yıllardan sonra tüketicilerin çevre duyarlılığının arttığını, çevre sorunları karşısında daha bilinçli davranan bir tüketici grubunun ortaya çıktığını söylemek mümkündür.

2. Turizm ve Çevre İlişkisi

Turistik faaliyetlerin temelinde yer alan insan, gerek toplumsal gerekse doğal çevreden bağımsız değerlendirilemeyecek bir varlıktır (Dökmen, 2000, 71; Sullivan, 1992, 7; Boudreau ve Newman, 1993, 141). İnsanların çevreyle olan sıkı bağlarına rağmen sanayileşme ile kentlerin plansız ve kontrolsüz bir şekilde büyümesi doğa tahribatına sebebiyet vermiş ve bu durum kentlerin insanlar için yaşamaya elverişliliğini düşürmüştür. Nihayetinde doğal çevrenin varlığını hissetme isteği ile insanların doğal güzelliği bulan yerlere seyahat etme talepleri arttırmıştır (Yüksek ve diğ., 2008, 37; Kaya ve diğ., 2011, 256; Özdemir, 2006, 35).

Turizm endüstrisi için genel çevresel bilincin oluşturularak sürdürülebilir faaliyetlerin uygulamaya geçilmesi için başta UNWTO (United Nations World Tourism Organization - Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü) olmak üzere UNFCCC (United Nations Framework Convention on Climate Change - Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi), UNEP (United Nations Environment Programme - Birleşmiş Milletler Çevre Programı), WMO (World Meteorological Organization - Dünya Meteoroloji Örgütü), WEF (World Economic Forum - Dünya Ekonomik Formu) ve IPCC (Intergovernmental Panel on Climate Change - Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli) gibi destek veren kuruluşların da yardımlarıyla gerçekleştirilmiş olan deklarasyon ve konferanslardan bazıları şunlardır (Kahraman ve Türkay, 2012, 191-192; UNWTO, 2008, 3):

- Manila Deklarasyonu (Manila Declaration on World Tourism), 1980
- Acapulco Belgesi (Acapulco Document on the Rights to Holiday), 1982
- Sofya Turizm Şartnamesi (Tourism Bill of Rights and Tourism Code), 1985
- Lahey Deklarasyonu (The Hague Declaration on Tourism), 1989
- Lanzarot Sözleşmesi (Lanzarote Charter on Sustainable Tourism), 1995
- Lanzarot Konferansı (Lanzarote Conference on Sustainable Tourism), 1998
- Turizm için Küresel Etik Kurallar (Global Codes of Ethics for Tourism), 1999
- Djerba Birinci Uluslararası İklim Değişikliği ve Turizm Konferansı (First International Conference on Climate Change and Tourism in Djerba), 2003
- Poznan Birleşmiş Milletler İklim Konferansı (UN Climate Conference in Poznan), 2008
- Kopenhag Birleşmiş Milletler İklim Değişimi Zirvesi (UN Climate Change Summit in Copenhagen), 2009.

İnsanların turist olarak ziyaret ettikleri destinasyonlarda yaşamlarını sürdüren yerel halkla gerçekleştirdikleri etkileşim ile bölgedeki doğal güzelliklerin varlığı, turistler için turizm kapsamında bir kaynak olarak değerlendirilmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde çevrenin, diğer pek çok endüstriye nazaran turizm için daha büyük bir önem arz ettiği ve çevrenin bölgedeki turistik ürünler üzerinde doğrudan etkili olduğu daha rahat bir şekilde anlaşılabilir (Dal ve Baysan, 2007, 70; Demir, 2002, 93). Bu bağlamda, ulusal ve uluslararası ölçekte önem arz eden doğal güzellikler ve biyoçeşitlilik zenginliğiyle Türkiye, küresel çapta değer addedilen doğal kaynaklara sahiptir. Buna rağmen yanlış planlama/plansızlık ve sürdürülebilir olmayan uygulamaların hayata geçirilmesi neticesinde söz konusu çevresel değerler zarar görmekte ve bilinçsizce tüketilmektedir (Atasoz ve diğ., 2009, 11).

2.1. Turizmin Olumlu Çevresel Etkileri

Turizm kapsamında ekonomik, sosyal, kültürel ve çevresel hususlarda edinilen pek çok fayda olduğu gibi, ekolojik sistem yıkımı ve kültürel miras kaybı gibi ciddi oranda katlanılan bedellerden de bahsetmek mümkündür (Lansing ve Vries, 2007, 77). Olabildiğince hızlı bir şekilde kâr elde etmeye odaklanan yatırımcılar, destinasyonların taşıma kapasitelerine aldırış etmeksizin kontrolsüz bir şekilde faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Bu durum neticesinde meydana gelen doğal ve kültürel zararlar her ne kadar yatırımcılar tarafından göz ardı edilmiş olsa da, söz konusu negatif durum destinasyonları ve turizmin tesiri altındaki unsurları genel olarak olumsuz yönde etkilemektedir (Avgeli ve diğ., 2006: 623; Akış, 1999: 36). Hızla büyüyen turizm endüstrisinin varlığını sürdürerek etkilediği öğelere değer kazandırabilmesi bakımından çevresel unsurların önemini daha fazla göz ardı etmemesi büyük bir önem arz etmektedir (Sezgin ve Karaman, 2008, 430).

Tüketim odaklı gerçekleştirilen kitle turizmi faaliyetleri mevcut kapasite sınırlarını zorlayarak plansız yapılanma ile birleşerek telafisi zor ya da mümkün olmayan olumsuzluklara sebebiyet verebilmektedir. Bu olumsuzlukların 1970'li yıllardan sonra Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlarca gerçekleştirilen toplantılarda ele alınması sonucu sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmış olup (Eser ve diğ., 2010, 28), sürdürülebilirlik kavramı 1980'lerden itibaren küresel boyutlarda ilgi odağı haline gelmiştir (Koçak ve Balcı, 2010, 216).

Dünya genelinde ve Türkiye'de halen yüksek oranlarda katılım gösterilen kitle turizmi faaliyetleri yalnızca doğal çevre ile sınırlı kalmayıp, sosyo-kültürel çevre üzerinde de son derece olumsuz etkiler bırakabilmektedir (Ovalı, 2007: 75; Güneş, 2011, 47; Zhong ve diğ., 2011, 2972). Günümüzde kitle turizminden ziyade bireysel turizmin giderek daha fazla tercih edildiği görülmekte (Şafak, 2003: 134; Kılıç ve Kurnaz, 2010,40) ve özellikle artan eğitim düzeyi ile gelişen çevresel sorumluluk bilinci, turistleri daha çevre duyarlı turistik ürünleri talep etmeleri konusunda daha hassas davranmaya teşvik etmektedir.

Chafe (2005) hazırlamış olduğu raporda; çevreye duyarlı nitelikteki turistik ürünlerin belirli oranda daha pahalı olması durumunda dahi turistlerce tercih edilebileceğini ortaya koymuştur. Turist profilinde meydana gelen bu gibi değişiklikler, turistik talebi de farklılaştırmakta, dolayısıyla turistik destinasyonları değişen talebe uygun ürünler geliştirmeye zorlamaktadır (Alpar ve Erdem, 2005; Saydan ve Küçükaskan, 2007). Bu durum göz önünde bulundurulduğunda söz konusu talepsel değişim eğilimine uyum sağlayacak nitelikte çıktılarla ürün çeşitliliği sağlayamayan destinasyonların mevcut ve potansiyel başarılarını korumalarının son derece zor olacağı açık bir şekilde görülmektedir (Meriç, 2007, 299).

Turizm kapsamında meydana gelen negatif faaliyetlerin yerinin ekolojik turizm gibi çevre dostu ve sürdürülebilir uygulamalara bırakmasının sağlanmasıyla, turizmin çevre üzerindeki olumsuz etkileri sınırlandırılabilir ve bunun da ötesinde olumlu etkilere dönüştürülebilir. Bu olumlu etkiler; yerel halk ve turistlerce kullanılabilir rekreatif alanlarda artış, tarihsel ve kültürel kaynakların korunması, altyapı imkânlarının geliştirilmesi, çevre farkındalığını ve değerini arttırması gibi temel başlıklar altında değerlendirilmektedir (Bertan, 2009: 206; Kaya ve diğ., 2011, 257). Çevrede meydana getirdiği olumsuz etkilerle ön plana çıkan kitle turizmi ile sürdürülebilir özellik arz eden ekolojik turizmin çevresel etkilerinin karşılaştırılması suretiyle incelenmesi, turizmin olumlu çevresel etkilerinin vurgulanması hususunda etkili olacaktır. Bu bağlamda oluşturulmuş olan tablo 11 aşağıdaki gibidir (Ovalı, 2007, 75):

Tablo 1. Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Çevresel Etkilerinin Karşılaştırılması

Çevre Türü	Kitle Turizmi	Ekolojik Turizm
Doğal Çevre	Tarım alanlarının yok olması	Tarım alanlarının korunması
	Arazi kullanımlarının değişmesi	Arazi kullanım planlamasına uygun
	Toprak, su, hava kirliliği ve insan üzerindeki olumsuz etkileri	Toprak, su ve havanın korunması
	Doğal morfolojinin bozulması (kıyı, dağ, göl vb.)	Doğal morfolojiye uyumlu
	Toprak, su ve havada yaşayan flora ve faunanın yaşam alanlarının daralması	Flora ve fauna habitatlarının korunarak, nitel ve nicel kalitelerinin artırılması
	Doğaya bağlı rekreasyon eylemlerinin olumsuz etkisi	Doğal çevreye bağlı rekreasyon eylemlerinin sınırlı kullanım hedefi
	Aşırı su kullanımı sonucu su kaynaklarının tükenmesi	Optimum su tüketimi ve yer altı su kaynaklarının korunması
	Çevresel kirlilik ve yoğun yapılaşma nedeniyle tür kayıpları, ekolojik dengenin bozulması	Tür kayıplarını engelleyerek, yaşam alanlarını genişletme hedefi
	Hayvanların ticari mal olarak tüketilmesi	Hayvanların sadece gözlemlenmesi
	Rekreasyon olanaklarının azalması	Sınırsız doğal eylem
	Kıyı alanlarının bozulması	Kıyılarının sınırlı kullanımı ve korunması
Orman alanlarının tahrip olması	Orman alanlarında sınırlı eylem	
Sosyo-kültürel Çevre	Tarihi zenginliklerin bilinçsizce pazarlanması sonucu oluşan kültürel kayıp	Tarihi zenginliklerin korunmasıyla oluşan kültürel zenginlik
	Dildeki kelimelerde değişim	Kültürler arası iletişim
	Genel anlamda geleneksel değerlerin azalması	Farklı kültürün tanınmasını yanında öz kültürün güçlenmesi ve tanıtılması
	Toplumsal katmanlar arası çatışmanın artması	Yerel girişimci katılımıyla toplumsal katmanlar arası çatışmanın azalması
	Yaşam biçiminin değişimi	Özgün yaşam şeklinin arz ögesi olması
	Sezonluk göçlerin artması	Sezonluk göçün ortadan kalması
	Turizm sezonu içinde turistik bölgelere aşırı yüklenme (kalabalıklaşma)	Yılın tümüne yayılan sezon süresi ile yığılmanın oluşmaması
	Doğal çevrenin bozulmasının insanlar üzerinde yarattığı psikolojik olumsuzluklar	Doğal çevrenin korunmasının insanla üzerindeki olumlu etkisi

Kaynak: Ovalı, 2007: 75.

Turizm endüstrisi kapsamında kültürel değerlerin, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve diğer yaşamsal fonksiyonların tüm taraflarca değer yitimine uğramadan geliştirilmesi bakımından çevresel unsurlara odaklanan sürdürülebilir turistik faaliyetlerin benimsenerek hayata geçirilmesi oldukça önemlidir (Sezgin ve Karaman, 2008, 236; Kaypak, 2010, 99).

2.2. Turizmin Olumsuz Çevresel Etkileri

Turizm endüstrisi kapsamında meydana gelen çevresel etkiler yeterince göz önünde bulundurulmadan yapılan planlamalar ve bu doğrultuda gerçekleşen endüstriyel büyüme, çevre üzerinde oldukça yüksek boyutlarda tahribata yol açabilmektedir. Bu olumsuz gelişmenin doğa üzerinde meydana getireceği negatif etkiler yalnızca söz konusu destinasyonda yaşamlarını sürdüren insanlarca (ve diğer canlı türlerince) değil; o bölgeyi ziyaret eden turistlerce de hissedilecektir (Dal ve Baysan, 2007, 70). Turizm kapsamında gerçekleştirilen faaliyetlerin doğal çevre üzerinde meydana getirdiği olumsuz etkiler; su, hava, toprak, gürültü kirliliği, atık sorunları, ekolojik bozulmalar, çevresel tehlikeler, arkeolojik ve tarihi yerlerin tahrip edilmesi olarak özetlenirken (Demir, 2002, 94-95; Kaya ve diğ., 258) genel hatlarıyla tablo 2 aracılığıyla aktarılmıştır (Kahraman, 2007, 9):

Tablo 2. Turizmin Doğal Çevre Üzerindeki Olumsuz Etkileri

Etmenler	Açıklama	Doğal Çevre Üzerine Etkisi
Aşırı Kalabalık	Rahatsızlık Kalitede azalma Daha iyi düzenlemeye veya kapasite sınırlandırmasına duyulan gereksinim	Çevresel stres, hayvanlarda görülen davranış değişiklikleri
Aşırı gelişme	Plansız kentleşmenin getirdiği sorunlar	Köy-kentlerin ortaya çıkması Aşırı yapılaşma
Rekreasyon	Ses kirlenmesi	Yabani yaşamın yok edilmesi
-Hız botları	Aşırı kullanma	Diğer kaynakları tüketme
-Balıkçılık	Yavrulama döneminde daha korunmasız olma	
-Av safarileri		
Kirlenme	Yabani yaşam unsurlarını rahatsız etme	Doğal seslerin bozulumu

-Ses	Türleri tehlikeye atma	Doğal çevrenin yok edilmesi
-Atık	Doğal özelliklerin yok edilmesi	Yabani yaşam yerlerinin çöplüğe çevirme
-Kötü kullanma		
Yaban hayvanların beslenmesi	Orada yaşanan hayvanların bölgeden ayrılmaları	Davranış değişikliği (turistler için tehlike arz etme)
Motorlu araçlar	Ekolojik değişiklikler, yabani yaşam üzerinde rahatsızlık	Doğal yaşamın yok olması Toprak ve bitki örtüsüne zarar
-Hızlı kullanım		
-Otoyollar harici kullanım		
Diğerleri	Deniz kabukları, tropikler, nadir bitki koleksiyonları	Doğal çekiciliklerin yitirilmesi Doğal süreçlerin kesintiye uğratılması
-Hatıra toplama	Doğal enerji akımının kesintiye uğraması	Yaban hayatının çeşitliliğinde azalma
-Kamp ateşleri	Gereksinim duyulan toprağın başka yere taşınması	Hayvan çevresinin yıkımı ve kaybı
-Yollar ve kazılar	Halkta kafa karışıklığı	Doğal olmayan bir yabani hayatın ortaya çıkarılması Bitki örtüsüne zarar verme Vahşi hayvanlarla rekabet
-Yapay su delikleri, tuz üretimi		
-Egzotik bitkiler ve hayvan yetiştirme		

Kaynak: Kahraman, 2007: 9.

İnsanların doğal çevre ile kurmuş oldukları karşılıklı etkileşim neticesinde insanların doğaya iletmis oldukları negatifliklerin kritik düzeyi aşarak çevresel tahribata sebebiyet vermemesi ve bu faydalı etkileşimin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için insan faaliyetlerinin çevre üzerindeki etkileri araştırılmalıdır (Yüksek ve diğ., 2008, 38). Bu bağlamda, insanlarca gerçekleştirilen bir faaliyet olarak turizmin doğa üzerindeki etkilerinin de incelenerek etraflı bir şekilde ortaya konulması büyük bir önem arz ettiğini ifade etmek mümkündür. Literatüre bakıldığında söz konusu hususun son zamanlarda pek çok araştırmacının dikkatini çekerek incelenmeye değer bulunduğu anlaşılmaktadır (Gössling, 2002; Akşit, 2007; Geneletti ve Dawa, 2009; Ballantyne ve diğ., 2011).

Yüksek ve arkadaşlarının (2008) yapmış oldukları çalışmada Artvin ilinde kitlesel kullanıma açık ve koruma statüsünde olan Kafkasör yöresinde gerçekleştirilen festivaller neticesinde meydana gelen etkilerin, bölgedeki doğal çevre için tehdit edici bir unsur olduğu belirtilmiştir. Çalışmada bölgeye, festival kapsamında taşıma kapasitesinin üzerinde ziyaretçi gelebildiğine dikkat çekilmiştir. Araştırmanın yapıldığı dönemde festival süresince 2.454 araç girişi yapıldığı belirtilmiş ve bu araçların yalnızca toprak sıkışmasına neden olmayıp, aynı zamanda egzozlarından çıkan zehirli gazların tesiriyle endemik bitkiler de dâhil olmak üzere bölgede bulunan pek çok bitki türünün zarar gördüğü vurgulanmıştır.

Yine aynı çalışmada ziyaretçi araçlarının toprak üzerine uygulamış oldukları mekanik etki neticesinde topraktaki ölü örtü, organik madde ve infiltrasyon oranının azaldığı; tane yoğunluğu, yüzeysel akış ve taşınan toprak miktarının arttırdığını ortaya koymaktadır. Buna ek olarak festivale yönelik alanda kurulan altyapı yetersizliği, atık sularının civardaki akarsu ve su kanallarına yönlendirilmesine; bu durumda toprak ve su kaynaklarının kirletilmesine sebebiyet vermektedir. Tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda doğal kaynakların tahribatının önlenerek ekosistemle uyumlu turistik faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi bakımından yeterli planlama ve etkin uygulamaların önemi bir kez daha anlaşılmaktadır.

Doğal çekicilik unsurları büyük ölçüde zarar gören bölgeye olan turizm talebinde düşüş yaşanması ve turizm kapsamında yerel halkın elde ettiği gelirlerde azalma gerçekleşmesi muhtemel olmaktadır. Mevcut çevresel yıkım ve söz konusu ekonomik getirilerdeki azalma, yerel halkın yaşam kalitesi üzerinde azaltıcı bir etkinin oluşmasına sebebiyet vermektedir. Bu durum turizmin çevreye olan etkisinin bir yansıması veya çevrenin turizm etkilerine olan tepkisi olarak nitelendirilebilir. Bu durum değerlendirildiğinde turizmin yalnızca çevre üzerinde etkisi bulunan bir unsur olmadığı ve çevreyi etkilediği gibi benzer şekilde çevreden de etkilendiği anlaşılmaktadır (Dal ve Baysan, 2007, 70; Kaya ve diğ., 2011, 256).

3. Sürdürülebilir Kalkınma ve Sürdürülebilir Turizm

Sürdürülebilirlik kavramı esasında yalnızca turizm literatüründe yer alan kavramlardan biri değildir. İşletmecilik ve ekonomi alanında da sürdürülebilirlik kavramının sıklıkla telaffuz edildiği görülmektedir. Ancak turizm açısından ele alınan sürdürülebilirlik kavramında daha çok çevresel kaynakların ön plana çıkarılmaya çalışıldığını ifade etmekte yarar vardır. Özellikle araştırma bağlamında sürdürülebilir turizm kavramının daha net anlaşılabilmesi adına sürdürülebilirlik kavramının temelde neyi ifade ettiğinin belirtilmesi gerekmektedir.

Sürdürülebilirlik kavramı köken olarak incelendiğinde, sürdürmek kökünden türediği anlaşılmaktadır. Ancak yine de sürdürülebilirlik kavramının tam anlamıyla Türkçe sözlükte bir karşılığının olmadığını da ifade etmek gerekir. Bunun nedeni, kavramın orijinalinin İngilizcedeki "sustainability" kelimesinden Türkçeye çevrilmeye çalışılmasındaki güçlük olarak değerlendirilebilir. Kelime kökenini

oluşturan sürdürmek ise devam ettirmek, bir durumun devam etmesini sağlamak anlamlarına gelmektedir (TDK, 1998). İktisadi anlamda ise sürdürülebilirlik, ekonomiye dahil edilen herhangi bir kaynağın miktarında azalma olmaksızın devamının sağlanabilmesi (Kaya, 1997, 2) şeklinde ifade edilebilir.

Sürdürülebilir turizmin kavramının gelişiminde önemli ölçüde etkisi olan bir diğer anahtar kavram ise sürdürülebilir kalkınmadır. Sürdürülebilir kalkınma, yüzyılımızı takip eden bir "doğaya dönüş" veya doğal sürecin bir sembolü olarak sanayileşme, ticaret ve kentleşmeyle ilgili baskın konuların birçoğu olarak tanımlanmaktadır (Yavuz ve Zığındere, 2000, 326). Sürdürülebilir kalkınmanın dünyanın geleceği açısından öneminin kavranması ile her sektör kendine özgü bir takım çözümler üretmeye çalışmış ve sürdürülebilirlik her sektör için ayrı bir değerlendirme ve farklı uygulamaları da beraberinde getirmiştir (Kahraman ve Türkay, 2006, 95). Bu bağlamda sürdürülebilir kalkınma kavramının da literatürde farklı şekillerde ele alındığı ve tanımlandığı görülmektedir. Sürdürülebilir kalkınma, 1987 yılında Norveç Başbakanı Gro Harlem Brundtland başkanlığında faaliyetlerini sürdüren "Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu" (WCED)'nin Oslo'daki raporunda açıklanıp kullanılmaya başlanmıştır. Bu raporda sürdürülebilir kalkınma kavramı, gelecek kuşakların kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri tehlikeye sokulmaksızın, bugünkü kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilen kalkınma olarak belirtilmektedir (Yavuz ve Zığındere, 2000, 327).

Bir başka açıdan bakıldığında sürdürülebilir kalkınma; ekonomik, sosyal ve çevresel sistemlerin esnekliği korunarak, sürdürülebilir bir zaman diliminde bireyler ve toplumun kendi arzularını gerçekleştirmelerini ve kendi potansiyellerini ortaya çıkarmalarını sağlayacak bir dizi fırsatın yaratılması sürecidir. Ekonomik büyüme ve gelişmeyi yönlendirebilmek için ekonomik ve ekolojik prensipleri içine alan sürdürülebilir kalkınma olgusu, doğal kaynakların-sermayenin aşırı tüketiminden kaynaklanan çevresel bozulmalar dikkate alındığında daha iyi anlaşılmaktadır (Çetin, 2006, 2).

Sürdürülebilir büyüme üzerine genel akademik literatürde, kavramın anlaşılmasını geliştirmek için yapılan çalışmalar genelde farklı görüşlerin çatışmasını içerirken, son zamanlarda daha çok sürdürülebilir büyümenin değişik anlayışların tanımı gösterilmiştir. Sürdürülebilir büyüme kavramının ayrıntıları araştırılırken, taraftarlar arasında çevrecilik akımı görüşleri konusunda zıtlık ve fikir ayrılığı ortaya çıkmıştır. Bu konular, insan sağlığı ve mutluluğunu sağlayan doğal kaynakların kullanım hakkı eşitliğine nasıl en iyi biçimde erişileceği ve kaynaklardan istifade etmeyi takip edecek olan toplumsal, ekonomik ve çevresel kâr ve zararın dağılımı üzerine bir tartışma da karmakarışık bir hale gelmiştir (Sezgin ve Karaman, 2008)

Kalkınma ya da bölgesel gelişimde önemli bir endüstri olarak nitelediğimiz turizm, çevre ve doğal kaynaklarla olan sıkı ilişkisi nedeniyle kalkınma ve çevre iliksisinin uyumluluğa dönüştürülmesi gereğini ortaya koymaktadır. İşte bu noktada, çevre ve ekonomi ile turizmi gittikçe artan bir önemle birbirinin parçası olarak geliştirmek, çevre kalitesini sürdürmek, kalkınmayı eşitlemek temel hedeflerini içeren sürdürülebilir turizm kavramı ortaya çıkmaktadır (Duran, 2009: 44). Esasında turizm, çevre ve sürdürülebilir kalkınma kavramları arasındaki başlıca öğelerin ilişkilendirilmesi üç temele dayanmaktadır. Bunları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Kahraman ve Türkay, 2006, 95):

- Turizm ile doğal, kültürel çevre arasında sıkı bağlar bulunması, çevrenin turist için başlıca çekim unsur olması
- Çevresel etmenlerin turizmi etkilemesi
- Turizmin çevre üzerinde yarattığı etkiler

Bu üç unsur dikkate alındığında turizm endüstrisi bağlamında sürdürülebilirlik kavramının çevresel değerlerle arasındaki etkileşim üzerinden uygulama alanı bulduğunu ifade etmek mümkündür. Nitekim turizm açısından sürdürülebilirlik kavramı bir diğer deyişe sürdürülebilir turizm tanımları incelendiğinde de bu durumun daha net bir şekilde anlaşılacağı söylenebilir.

Dünya Turizm Örgütü'ne göre sürdürülebilir turizm, mevcut ve gelecekteki ekonomik, sosyal ve çevresel etkileri dikkate alan, koruyup geliştiren, ziyaretçilerin ihtiyaçlarına cevap veren ev sahibi toplumlar, çevre ve sanayi olarak tanımlanmaktadır (Yıldız, 2012, 607). Bir diğer tanım ise sürdürülebilir turizm, mevcut turistik tüketicilerin ve turist kabul eden bölgelerin gereksinimlerini geleceği düşünüp koruyarak karşılamaktır. Böylelikle tüm kaynakların, kültürel bütünlüğün, yaşamsal ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devam ettirilerek yönetilmesi sağlanarak ekonomik, toplumsal ve estetik gereksinimler karşılanmaktadır (Bozok ve Yılmaz, 2008, 117-118).

Bir diğer tanıma göre ise, sürdürülebilir turizm, turistlerin ve yerel halkın gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinden ödün verilmeden karşılanmasıdır. Sürdürülebilir turizm, çevre değerleri, toplum ve kültürün, gelişen turizmin kurbanı değil, bu gelişmeden faydalananlar olarak yürütüldüğü ve yönetildiği bir üretim biçimidir (Çakır ve Çakır, 2010: 32). Sürdürülebilir turizm, turizm endüstrisi, kamu

kesimi, yerel halk ve çevrenin uyumunu gerektiren bir turizm yaklaşımıdır. Bu bileşenlerden birinin eksikliği turizmin sürdürülememesi sonucunu doğurabilecektir. Bu yüzden turizm ile ilgili politikalar belirlenirken kısa vadeli yüksek karları hedefleyen kararlar değil, uzun vadede turizmin sürekliliğini sağlayacak doğal, çevresel, tarihi ve kültürel kaynakları koruyarak kullanmayı öngören kararlar alınmalıdır. Çünkü günümüzde turizm hem turist gönderen, hem de turist kabul eden ülkeler üzerinde çok önemli etkilere sahiptir (Göktepe, 2011, 31-32).

Sürdürülebilir turizm gelişimi, gelecek yaratmak adına fırsatlar oluştururken, bugünün turistleri ve ev sahibi toplumlarının da beklenti ve gereksinimlerini karşılar. Bu bağlamda sürdürülebilir turizmin özelliklerini de aşağıdaki şekilde ifade etmek mümkündür (Kahraman ve Türkay, 2006, 96):

1. Doğal, tarihi ve kültürel kaynaklar, turizmin günümüz toplumu için yarattığı faydanın sürekliliğinin yanı sıra gelecekte de kullanımı için korunmaktadır.
2. Turizm gelişimi, turistik bölgede çevresel ve sosyo-kültürel problemlere yol açmayacak şekilde planlanmakta ve yönetilmektedir.
3. Gereksinim duyulan yerlerde genel çevre kalitesi sürdürülmekte ve geliştirilmektedir.
4. Yüksek oranda bir turist doyumu, turistik destinasyonun pazarlanabilirliğinin ve popülerliğinin devam ettirilmesi ile sağlanabilmektedir.
5. Turizmden elde edilen fayda, toplum içinde daha geniş kesimlere yayılmaktadır.

3.1. Sürdürülebilir Turizmin İlkeleri, Amaçları ve Hedefleri

Turistik ürünü oluşturan en temel öğelerin başında doğal faktörler gelmektedir (Usta, 2001, 101). Bu açıdan turistik ürünün oluşumu ve gelecek kuşakların da istifadesine sunulacak biçimde tahrip edilmeden korunabilmesi, bir diğer ifadeyle sürdürülebilirlik anlayışı ile hareket edilmesi turizmin ekonomik ve sosyal faydalarının uzun vadede bir topluma fayda sağlaması anlamını taşımaktadır. Ancak sürdürülebilirlik yaklaşımının da doğru şekilde turizmde uygulanabilmesi bazı ilkelerin benimsenmesini gerektirmektedir. Sürdürülebilir kalkınma ele alındığında üç anahtar prensibin rol oynadığı görülmektedir. Bunlar; (a) Bütünsel bakış açısı; yani kalkınma ve çevresel sürdürülebilirlik küresel bir zorluktur. (b) Uzun dönemli düşünce ön planda olmalıdır. (c) Kalkınmanın temeli insan merkezli olsa da bu zorluğun üstesinden gelebilmek için hem nesiller içinde hem de nesiller arasında eşitlik sağlanmalı; kalkınma bütün insanlar arasında adil ve eşit olmalıdır. Bu doğrultuda sürdürülebilir turizmin ilkelerini aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Göktepe, 2011, 35-36):

- Doğal, sosyal ve kültürel kaynakların korunması ve sürdürülebilir kullanımı büyük öneme sahiptir. Bu nedenle, turizm çevresel limitler çerçevesinde ve doğal ve beşeri kaynakların uzun dönemli uygun kullanımları göz önünde bulundurularak planlanmalı ve yönetilmelidir.
- Turizm planlaması, kalkınması ve operasyonu ulusal ve yerel sürdürülebilir kalkınma stratejilerine entegre edilmelidir.
- Turizm çevresel maliyetleri ve faydaları göz önünde bulundurularak geniş bir ekonomik faaliyetler dizisini desteklemelidir.
- Yerel toplulukların turizmin planlanmasına, kalkınmasına ve kontrolüne katılmaları devlet ve endüstri desteğiyle teşvik edilmelidir.
- Bütün organizasyonlar ve bireyler kültür, ekonomi, yaşam tarzı, çevre ve çekim merkezlerindeki politik yapıları saygı duymalıdır.
- Bütün paydaşlar turizmin bütün alanlarında kalkınmanın gerekliliği konusunda eğitilmelidirler. Bu çalışmalar, personel eğitimini, farkındalığın artmasını içermektedir.
- Araştırma etkileri izlemek, problemleri çözmek ve yerel halkın ve diğerlerinin değişime tepki vermelerini ve fırsat avantajlarını elde etmelerini olanaklı kılmak için turizm kalkınmasının tüm aşamaları boyunca üstlenilmelidir.
- Tüm acentalar, organizasyonlar, firmalar ve bireyler turizmin yönetimine ve kalkınmasına katılan potansiyel çatışmaları önlemek ve faydaları optimize etmek doğrultusunda işbirliği içerisinde çalışmalıdırlar.

Sürdürülebilir turizm ile ilgili olarak çok farklı tanımlamaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak kavramsal olarak sürdürülebilir turizmin 3 ana amaç etrafında yoğunlaştığı görülmektedir. Bu amaçları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Yıldız, 2012, 607):

- Turizm gelişmesinde önemli bir unsur teşkil eden, ekolojik süreçlerin devamını sağlayan, doğal mirası ve biyolojik çeşitliliği koruyan ve çevresel kaynakların optimum kullanımını sağlamak
- Ev sahibi toplumun sosyo-kültürel özgünlüğüne saygı göstermek, yapılı ve yaşayan kültürel mirasını, yerel değerlerini korumak, kültürlerarası anlayışa ve toleransa katkıda bulunmak

- Adaletli şekilde paylaşım yapılan ticari hak sahiplerine sosyo-ekonomik yarar sağlayan, ev sahibi topluma istikrarlı bir biçimde istihdam, gelir-kazanç fırsatları ve sosyal hizmetler içeren uzun vadeli, uygulanabilir, ekonomik yoksulluğu azaltan operasyonlara katkı sağlamak.

Sürdürülebilir kalkınmada olduğu gibi sürdürülebilir turizm de sosyal, ekonomik ve çevresel unsurları bünyesinde barındırdığından birçok farklı hedefe sahiptir. Sürdürülebilir turizmin temel hedefleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Göktepe, 2011, 32-33):

- Ekonomik faydaları yoluyla insanların yaşam standartlarını yükseltmek için çerçeve sağlamak
- Altyapıyı geliştirmek ve konuklar ile yerleşikler için benzer rekreasyon
- tesisleri sağlamak
- Ziyaretçi için deneyimi yüksek deneyim kalitesi sunmak
- Bu alanlardaki amaçlara uygun biçimde konuk merkezleri ve resortlar
- içerisinde kalkınma tipleri sağlamak
- Ev sahibi ülkenin veya bölgenin insanları ve yönetimlerinin kültürel, sosyal
- ve ekonomik felsefesiyle tutarlı bir kalkınma programı inşa etmek
- Konuk memnuniyetini optimize etmek
- Turizmin çevre ve ekonomi için yapabileceği önemli katkılar konusunda
- farkındalık ve anlayış geliştirmek
- Kalkınmada eşitliği teşvik etmek,
- Ev sahibi toplumun yaşam kalitesini yükseltmek,
- Yukarıdaki hedeflerin bağlı olduğu çevre kalitesini devam ettirmek.

4. Türkiye’de Çevre Politikaları ve Turizm

Türkiye’de uygulanmakta olan çevre politikalarını esasında cumhuriyet öncesi dönemde çevre politikaları ve cumhuriyet sonrası çevre politikaları şeklinde ikiye ayırmak mümkündür. Bunun yanında cumhuriyet dönemindeki çevre politikalarını da planlı dönem öncesi çevre politikaları ve planlı dönemde çevre politikaları olmak üzere iki aşamada incelemek mümkündür. Türkiye’de çevre politikalarının cumhuriyet öncesi döneminden bahsetmeden önce vurgulanması gereken önemli bir husus vardır. Bu husus, Türkiye Cumhuriyeti devletinde çevre korumanın anayasa ile güvence altına alındığıdır. Öyle ki, halen yürürlükte olan 1982 anayasasının 56. Maddesi şu şekildedir: “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” Bu bağlamda yukarıda ifade edilen hususlar çerçevesinde Güner (2008)’in yapmış olduğu çalışmadan hareketle çevre politikalarını genel olarak aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür.

A. Cumhuriyet Öncesi Çevre Politikaları

Çevre ile ilgili düzenlemelerin Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerinde yapıldığı görülmektedir. Bunlardan belki de ilki 1839 yılında kurulan Beynelmilel Sıhhiye Meclisi’dir. 17. yüzyılın sonuna doğru başlayan kent planlama çalışmalarının da çevre sorunları ile ilgili olduğu düşünüldüğünde 18. yüzyıl planlama ve imar çalışmalarını çevre politikası olarak değerlendirmek mümkündür. Osmanlı dönemindeki, çevreye ilksin düzenlemeler sadece imarla sınırlı da değildir. Osmanlı Devleti’nin en temel sorunu olarak düşünülen ormanlarla ilgili düzenlemenin 1869 yılında Orman Nizamnamesi olarak çıktığını ve aynı dönemde dönemin elit kadrosunun önem verdiği eski eserlerin korunması ile ilgili olarak 1900’lü yıllarda Asar-ı Atika Nizamnamesi yürürlüğe girmiştir.

B. Cumhuriyet Döneminde Çevre Politikaları

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında özellikle yaşanmış olan büyük savaşlar ve akabindeki maddi ve manevi kayıplar nedeniyle çevre ile ilgili düzenlemelere pek fazla rastlanmamaktadır. Cumhuriyet döneminin çevreye ilişkin hükümler içeren ilk düzenlemesi 1925 yılında 1882 Tarihli Ebniye Kanunu’nun bazı maddelerini değiştiren 642 Sayılı kanundur. Çevre ile ilgili ilk hükümler esasında 1961 Anayasasında ele alınmakla birlikte, 1961 Anayasası’nın çevre korumayla doğrudan ilgili tek hükmünün “herkesin beden ve ruh sağlığı içinde yasayabilmesini sağlamak” ödevini devlete yükleyen 49. Maddesi olduğunu ifade etmek gerekir. Çevre sorunlarının, kişilerin beden ve ruh sağlığını etkilediği dikkate alınrsa bu prensip, çevreyi koruma ve temiz bir çevre kavramlarına hukuki bir temel oluşturmada ilk hareket noktasıdır.

C. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında Çevre Politikaları

1. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1963–1967) ve 2. Beş Yıllık Kalkınma Planında (1968–1972) çevreye ilişkin özel hükümler bulunmamaktadır. 1. Planda sosyal kalkınma ve gelişme ile tarım ve endüstriyel üretim bölümleri adıyla dolaylı olarak çevreye değinilmiştir. 2. Planda ise çarpık kentleşmenin ve konut sorununun yansması olarak görülen bölgesel kalkınma, şehircilik problemleri, sağlık politikalarına uygun

kentleşme stratejileri gibi bölümler bulunmaktadır. 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda çevre sorunlarına ayrı bir yer verilmiştir. Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ilişkin ayrı tanımlamalar yapılmış, sanayi faaliyetlerinin artması, doğal kaynakların gereği gibi kullanılmamasıyla doğal dengenin bozulması gelişmiş ülkelerin, düşük gelir düzeyi, kurumsallaşamama, eğitimsizlik, doğal kaynaklardan tam olarak yararlanılmaması ve eski teknolojilerin kullanılması ise gelişmekte olan ülkelerin çevre sorunlarının kaynağı olarak gösterilmiştir.

Çevre sorunları 4. Beş Yıllık Kalkınma Planında, 4. Planın Temel Politikaları adını taşıyan 3 bölümde ayrı bir başlık olarak yer almıştır. Planda, "çevre sorunlarının toplumsal değişim süreci ile birlikte çözüme kavuşturulması temel ilkedir" denmektedir. Besinci Beş Yıllık Kalkınma Planının (1985-1989) sosyal hedef ve politikalar adını taşıyan 4. bölümde çevre sorunları konusu islenmiştir. Diğer planlardan farklı olarak ilk kez ilkeler ile temiz bir çevre için izlenmesi gereken politikalara da yer verilmiştir. Çevre konusu, 6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın sosyal hedef, ilke ve politikalar bölümünde çevre ve yerleşme başlığıyla yer almış ve çevre sorunlarına ilişkin öngörülen ilke ve politikalar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. Türkiye'nin çevre politikası,

6. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nda ayrıntılı olarak düzenlenmiştir. 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı'nın da çevrenin korunması ve geliştirilmesi başlığı altında çevre ve çevreyle ilgili düzenlemeler yer almıştır. Planda öncelikle mevcut sorunlar tespit edilerek sorunları çözme amacıyla uygulanması gereken politikalar açıklanmıştır.

D. Türkiye Turizm Stratejisi 2023'de Sürdürülebilirlik ve Çevre Yaklaşımı

Türkiye turizminin gelişimi ve dünya turizm pazarından hak ettiği payı alabilmesi; ayrıca turizmin mevsimsellik özelliğinin azaltılması ve alternatif turizm türlerinin geliştirilmesi için ortaya koyulan ve stratejik bir perspektifle ele alınan, stratejik bir plan niteliği taşıyan 2023 turizm stratejisinde en başta sürdürülebilirlik yaklaşımının ve çevre bilincinin planın genelinde hakim olduğunu belirtmek gerekmektedir. Bu açıdan, plan bütün turizm gelişim bölgeleri ve koridorlarında, turizm türlerinde sürdürülebilirlik ilkesini benimseyerek hareket etmenin gerekliliğine vurgu yapmaktadır. Özellikle planlama bölümünde yönetim ve uygulama bölümlerinde sürdürülebilir gelişim niteliklerine sahip bir planlama anlayışının benimsenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Aynı zamanda planın vizyona yönelik ilkeler bölümünde sürdürülebilirlik ve çevrecilik anlayışı net bir biçimde ortaya konmaktadır. Aşağıda bu ilkelerden bazıları sıralanmıştır (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007, 4).

- Var olan turizm bölgelerinin sürdürülebilirlik perspektifi içinde yeniden ele alınarak planlanması ve kaliteli yaşanabilir çevreler oluşturulması,
- Turizmin gelişiminin sürdürülebilir çevre politikaları ile desteklenmesi,
- Sürdürülebilir turizmin tanıtılarak eko-turizm, kırsal turizm ve agro-turizm konularında kamu, özel ve sivil toplum kuruluşlarının bilinçlendirilmesi,

Planın 3. Bölümünde yer alan turizmin güçlendirilmesine yönelik stratejiler içerisinde planlama bölümünde ortaya koyulan strateji ve 2023 hedefleri sürdürülebilir turizm yaklaşımına verilen önemi açıkça belirtmektedir. Buna göre planlamaya yönelik olarak belirlenen strateji "Ekonomik gelişimi destekleyen; fiziksel düzeyde uygulanabilir; toplum yönelimli ve sürdürülebilir turizm ilkesini içeren bir planlama yaklaşımının ortaya konmasıdır."

Turizm sektörü fiziksel planlama başta olmak üzere, örgütlenme modelleri, finansman alternatifleri ve yasal dayanakları ile bir arada planlanmalıdır. Bu çerçevede,

- Sektörle ilgili tüm yatırımları ülkedeki refah ve gelişmişlik düzeyi dengesizliklerini azaltıcı doğrultuda yönlendiren, doğal, tarihsel, kültürel ve sosyal çevreyi kollayıcı, koruyucu ve geliştirici bir yaklaşım içinde ele alan,
  - Ekonomik kalkınmaya katkıda bulunma, sosyal, kültürel ve sanatsal etkinliklerden en yüksek düzeyde yararlanma anlayışını/yaklaşımını ülke sathında yaygınlaştıran,
  - Öncelikle yapılacak bilimsel çalışmalarla tarihi, kültürel ve sanatsal değerleri ortaya çıkaran ve bu değerler konusunda toplumsal bilinç oluşturan,
  - Turizm sektörü sağlıklı bir şekilde yapılandırılması ve verimliliğin sağlanabilmesi için gelişimini pazar gerçeğine dayandıran,
  - Gerek yatırım ortamının rehabilitasyonuna gerekse de gelişen dünya eğilimlerine ve yeni taleplere cevap veren,
  - Doğal kaynakları ekolojik ve ekonomik verimlilik ilkesine bağlı olarak sürdürülebilirlik ilkeleri çerçevesinde koruyan ve kullanan,

- Kamuya mali yük getirmeyen örgütlenme ve finansman modellerini gerçekleştiren, kapsamlı organize ve entegre projeleri bölgesel ve yerel düzeyde yaygınlaştıran,
- Taşıma kapasitelerini aşmadan, turizm kaynaklarını koruma ve dengeli kalkınma anlayışı içinde kullanan,
- Yapılan ve yapılacak yeni yasal düzenlemelerle otel odaklı turizm gelişmesinden daha çok tarih, kültür, sanat vb. değerler odaklı turizm gelişmesine yani varış noktası odaklı turizm anlayışı ile halkın talep ve beklentilerine cevap veren, bünyesinde birden fazla aktiviteleri, değerleri yaşatan, koruyan, üreten ve istihdama da olumlu katkılar sağlayan bir “alan yönetimi” modelini geliştiren,
- Doğa, kültür, sosyal yapı üzerinde olumsuz etki yaratmayan, döviz ve istihdam boyutlarıyla ekonomik gelişime güçlü katkılar sağlayan, talebi örgütleyen, turizm sektörünün gelişimi için ortam yaratan, uygulama imkanlarını da içinde barındıran ve birbiriyle entegre projeler üreten,
- Sosyal ve teknik altyapıyı tamamen kamuya yüklemeyen, bu alanda ihtiyaç duyulan finansmanı kullananlara ve yararlananlara da paylaştıran,
- Belirli bir kalitede çevreye ve örgütlenmeye sahip turizm yerleşim alanlarının gelişimini öngören,
- Turizm sektöründe altyapı, çevre, ulaşım, konaklama, kültür, tarih ve sanat alanında toplam kalite kriterlerine uygun hizmet sunan, çarpık kentleşme ve yapılaşmayı önleyen, bozulmuş olan kent ve kentsel mekanları iyileştiren,
- Turizmin yoğunlaştığı yörelerde ortaya çıkan altyapı ve çevre sorunlarını yerel yönetimlerle işbirliği içinde, altyapıyı kullananların da katkılarıyla çözen, politika olarak işlerlik kazandırılacaktır.

Planın eğitim stratejisi bölümünde de çevreye ilişkin 2023 hedefi şu şekilde ifade edilmiştir “Turizmin gelişmesinde etkin güçlerden biri olan yerel yönetimlerin turizm işletmelerinde hizmet ve çevre kalitesini artırıcı yönlendirmeler yapmaları sağlanacaktır. Turizmde toplum bilincinin oluşması için yaygın eğitim programları düzenlenerek özellikle medyanın bu konuları işlemesini özendirilen tedbirler alınacaktır”

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Turizm günümüzde dünyanın en temel hizmet endüstrilerinden biri olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda uluslararası turizm faaliyetlerine katılan insan sayısı da her geçen gün artmaktadır. Özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra ulaşım teknolojilerindeki gelişmeler ve çalışma yaşamındaki çalışma sürelerinin kısılması, artan refah ve gelir seviyesi insanların turizm faaliyetlerine daha fazla katılım göstermelerini sağlamıştır. Günümüzde Dünya Turizm Örgütü'nün verileri dikkate alındığında yaklaşık 1 Milyar insanın turizm faaliyetlerine katıldığını görmekteyiz. Bu anlamda turizm ülkelerin görünmeyen ihracat yoluyla döviz elde ettikleri önemli bir endüstri halini almıştır. Bu durum da ülkelerin turizmden daha fazla pay alabilmek adına turizmin ya da bir diğer ifadeyle turistik ürünün en temel kaynağını oluşturan doğal ve kültürel değerler üzerinde önemli bir baskının oluşmasına neden olmuştur. Turizmden elde edilen gelir kısa vadede ülkeler için önemli bir ekonomik kazanım gibi görünse de uzun vadede kaynakların tahribatı sonucunda gelirler de bir düşmenin de yaşanacağı aşıkardır.

Bu bağlamda, çevresel kaynakların hızla tüketildiği ancak bu kaynakların kıt olduğu düşüncesi ülkeler ve toplumlarda yaygınlaşmaya başladıkça sürdürülebilirlik kavramı gündeme gelmiş ve söz konusu kaynakların tükenebilirliği göz önünde bulundurularak gelecek kuşakların da bu kaynaklardan faydalanabilmesi için dünya genelinde bir takım çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Tüm bu çalışmaların amacı, turizmin aynı zamanda bu doğal güzelliklerin gelecek kuşakların da kullanımına açılabilmesi düşüncesidir.

Türkiye özelinde konunun ele alındığı araştırmada özellikle turizm ve çevre arasındaki ilişki; turizmin çevre üzerindeki olumlu ve olumsuz etkileri birlikte aktararak sürdürülebilir turizm kavramı, ilkeleri amaçları ve Türkiye'de geçmişten günümüze uygulanan çevre politikaları irdelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda, özellikle Cumhuriyet öncesi dönem ve cumhuriyetin ilk yıllarında tam anlamıyla bir çevre politikasının oluşturulmadığı ancak 1960 yılından itibaren başlayan planlı kalkınma dönemleri ile birlikte çevresel hassasiyetlerin ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Bunun yanı sıra 1982 Anayasası'nda çevreye ilişkin ayrıca bir maddenin bulunması da çevresel değerler konusunda her geçen yıl Türkiye'de bu hassasiyetlerin arttığını ifade etmek mümkündür. Buna bağlı olarak özellikle 7. Kalkınma ve sonrasındaki kalkınma planlarında çevreye ayrıca önem verildiği görülmektedir. Bu açıdan Türkiye turizminin gelişiminde bir yol haritası olan Türkiye Turizm Strateji 2023'ün bütününde sürdürülebilirlik ve çevre duyarlı bir anlayışın hakim olduğu görülmektedir.

Bu çerçevede Türkiye mevcut kaynaklarının sürdürülebilir turizm ilkeleri çerçevesinde geliştirip değerlendirerek, alternatif turizm türlerine ağırlık vermek suretiyle turizmin ekonomik ve sosyal faydalarından ülkenin bütününe yararlanmasını sağlayacak bir fırsata kavuşabilir. Bu yaklaşımın benimsenip etkili bir şekilde uygulanabilmesi açısından etkili bir örgütlenmenin de gerekli olduğunu ifade

etmek gerekir. Bu şekilde dünya turizmi içinde Türkiye yerini sağlamlaştırarak ilerleme imkanına sahip olabilecektir.

KAYNAKÇA

- Akış, Sevgin (1999). Sürdürülebilir Turizm ve Türkiye. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Mart – Haziran, ss.: 36-46.
- Akşit, Selahattin (2007). Doğal Ortam Duyarlılığı Açısından Sürdürülebilir Turizm. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 23, ss.: 441-460.
- Alnaçık, Ümit ve Fatih Koç (2009). Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği İle Üniversite Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Balikesir Üniversitesi Burhaniye MYO Bölgesel Kalkınma Kongresi*, 14-16 Kasım 2009, Burhaniye, Balıkesir.
- Alpar, Özer ve Barış Erdem (2005). Turizmin Bölgesel Kalkınmaya Etkisi çerçevesinde Burdur Yöresinde Alternatif Turizmi Geliştirme Stratejileri. *I. Burdur Sempozyumu*, 16-19 Kasım.
- Atasoy, M., S. Reis ve C. Sancar (2009). Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi ve Yayla Turizmi: Ayder Yaylası. *12. Türkiye Harita Bilimsel ve Teknik Kurultayı*, TMMOB (Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği), 11-15 Mayıs, Ankara.
- Avgeli, Vasiliki A., Eugenia Wickens and Ioannis Saatsakis (2006). The Development of Ecotourism as a means to Sustainable Development: The Case of Crete - Crucial Success Factors. *Türk-Kazakh International Tourism Conference*, 20-26 November, Alanya, Turkey.
- Ballantyne, Roy, Jan Packer and John Falk (2011). Visitors' Learning for Environmental Sustainability: Testing Short- and Long-term Impacts of Wildlife Tourism Experiences Using Structural Equation Modelling. *Tourism Management*, Vol.: 32, pp.: 1243-1252.
- Bertan, Serkan (2009). Turizmin Çevre Üzerinde Yarattığı Etkiler: Pamukkale Örneği. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 20, Sayı: 2, ss.: 204-2014.
- Boudreau, Frances A. and William M. Newman (1993). *Understanding Social Life: An Introduction to Sociology*. West Publishing Company.
- Bozok, Düriye ve Gülay Özdemir Yılmaz (2008). *Eko-Turizm. Turistik Ürün Çeşitlendirmesi*. Edt.: Necdet Hacıoğlu ve Cevdet Avcıkurt, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Chafe, Zoë (2005). Consumer Demand and Operator Support for Socially and Environmentally Responsible Tourism. *CESD (Center on Ecotourism and Sustainable Development) and TIES (The International Ecotourism Society) Working Paper*, No.: 104.
- Çakır, Gülay ve Ali Çakır (2010). Konaklama Tesislerinde Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Su Kaynaklarının Korunmasına Yönelik Uygulamalar. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, (3):1, ss. 31-36.
- Çetin, Murat (2006). Teori ve Uygulamada Bölgesel Sürdürülebilir Kalkınma. *Cumhuriyet Üniversitesi, İİBF Dergisi*, Cilt 7 Sayı 1, ss. 1-20.
- Dal, Neslihan ve Sultan Baysan (2007). Kuşadası'nda Kıyı Kullanımı ve Turizmin Mekânsal Etkileri Konusunda Yerel Halkın Tutumları. *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt: 16, ss.: 69-85.
- Demir, Cengiz (2002). Turizm ve Rekreasyon Faaliyetlerinin Olumsuz Çevresel Etkileri: Türkiye'deki Milli Parklara Yönelik Bir Uygulam. *Dokuz Eylül Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, ss.: 93-117.
- Dökmen, Üstün (2000). *Evrenle Uyumlaşma Sürecinde Varolmak Gelişmek Uzlaşmak*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duran, Erol (2009). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Toplumsal ve Kültürel Kimliğin Korunması: Gökçeada Örneği*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Ergün, Devrim (2008) *Türkiye'de Çevre Politikalarının Yerel Yönetimler Açısından Etkinliği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Eser, Seçkin; Taner Dalgın ve Hüseyin Çeken (2010). Sürdürülebilir Kültür Turizmi: Efes Örneği. *Ege Coğrafya Dergisi*, Cilt: 19, Sayı: 2, ss.: 27-34.
- Geneletti Davide and Dorje Dawa (2009). Environmental Impact Assessment of Mountain Tourism in Developing Regions: A Study in Ladakh, Indian Himalaya. *Environmental Impact Assessment Review*, Vol.: 29, pp.: 229-242.
- Gossling, Stefan (2002). Human-Environmental Relations with Tourism. *Annals of Tourism Research*, Vol.: 29, No.: 2, pp.: 539-556.
- Göktepe, Sevinç (2011). *Sürdürülebilir Turizm Kapsamında İstanbul'daki 4 ve 5 Yıldızlı Otellerde Enerji Verimliliği Uygulamaları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Güneş, Gül (2011). Konaklama Sektöründe Çevre Dostu Yönetimin Önemi. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 13, Sayı: 20, ss.: 45-51.
- Hayta, Ateş Bayazıt (2009). Sürdürülebilir Turizm Tüketim Davranışının kazanılmasında Tüketici Eğitiminin Rolü. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt 10, Sayı 3. Ss. 143-151ç
- Kahraman, Nüzhet ve Oğuz Türkay (2006). *Turizm ve Çevre*. İstanbul: Detay Yayıncılık.
- Kahraman, Nüzhet ve Oğuz Türkay (2012). *Turizm ve Çevre*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Kahraman, Nüzhet (2007). Turizm ve Çevre İlişkisi. *Sürdürülebilir Rekabet Ava ntaji Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*, Edt.: Melih Bulu ve İsmail Hakkı Eraslan, URAK (Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği) Yayınları, Yayın No: 2007/1.
- Karaca, Şükran (2013). Tüketicilerin Yeşil Ürünlere İlişkin Tutumlarının İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, Cilt 13, Sayı 1, ss. 99-111.
- Kaya, İsmet (1997). *Sürdürülebilir Turizm Kalkınması ve Ülkemiz Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Kaya, Latif Gürkan, Fürüzan Aslan ve Bülent Yılmaz (2011). Muğla-Dalyan Turizminin Özel Çevre Koruma Bölgesi Üzerine Etkileri. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 3, ss.: 255-266.
- Kaypak, Şafak (2010). Ekolojik Turizmin Sürdürülebilirliği, *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, Cilt:2, Sayı: 2, ss.: 93-114.
- Kılıç, Burhan ve Alper Kurnaz (2010). Alternatif Turizm ve Ürün Çeşitliliği Oluşturmada Ekolojik Çiftlikler: Pastoral Vadi Örneği. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 2, No: 4, ss.: 39-56.
- Koçak, Funda ve Velittin Balcı (2010). Doğada Yapılan Sportif Etkinliklerde Çevresel Sürdürülebilirlik. *Ankara Üniversitesi Çevre Bilimleri Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.: 213-222.
- Kükreler, Özlem (2012). Tüketicilerin Çevresel Sorumluluklarının Yeşil Reklamlara Yönelik Tutumlarına Etkisi: Eskişehir Örneği. *Journal of Yaşar University*, 26(7), ss. 4505-4525.
- Lansing Paul and Paul De Vries (2007). Sustainable Tourism: Ethical Alternative or Marketing Ploy?. *Journal of Business Ethics*, Volume: 72, No.:1, pp.: 77-85.
- Meriç, Pınar Özdemir (2007). İzmir'de Turizm Sektörünün Geliştirilmesinde Turistik Ürün Çeşitlendirilmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 9, Sayı: 1, ss.: 298-316

- Ovalı, Pınar Kısali (2007). Kitle Turizmi ve Ekolojik Turizmin Kavram, Mimari ve Çevresel Etkileri Bakımından Karşılaştırılması. *Yıldız Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi E-Dergisi*, Cilt: 2, Sayı: 2, ss.: 64-79.
- Özdemir, Ünal (2006). Amasra'da Turizm ve Çevresel Etkileri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, Cilt: 11, Sayı: 11, ss.: 33-52.
- Saydan, Reha ve Nazife Küçükaslan (2007). Doğa Turizmi. *Sürdürülebilir Rekabet Avantajı Elde Etmede Turizm Sektörü: Sektörel Stratejiler ve Uygulamalar*, Edt.: Melih Bulu ve İ. Hakkı Eraslan, İstanbul: Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu Derneği (URAK) Yayınları, Yayın No: 2007/1,
- Sezgin, Mete ve Abdullah Karaman (2008). Turistik Destinasyon Çerçevesinde Sürdürülebilir Turizm Yönetimi ve Pazarlaması. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 19, ss.: 429-437.
- Sullivan, Thomas J. (1992). *Applied Sociology: Research and Critical Thinking*. New York: Macmillan Publishing Company.
- Şafak, İsmail (2003). Türkiye'deki Av Turizmi Uygulamalarının Özel Avlak İşletmelerine Etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi*, Seri: A, Sayı: 2, ss.: 133-148.
- Tunç, Ayşegül Özbebek, Gökçe Akdemir Ömür ve A. Zeynep Düren (2012). Çevresel Farkındalık", İstanbul Üniversitesi. *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, No: 47, ss. 227-246.
- Türk Dil Kurumu (1998). *Büyük Türkçe Sözlük*. Ankara: TDK Yayınları.
- Türkiye Turizm Stratejisi 2023 (2007). Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı.
- UNWTO (World Tourism Organization) (2008). *Adaptation to Climate Change in the Tourism Sector*.
- Usta, Öcal (2001). Genel Turizm. İzmir: Anadolu Matbaacılık.
- Yaraş, Eyyup, E. Akın, ve B. K. Şakacı (2011). Tüketicilerin Çevre Bilinci Düzeylerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Öneri Dergisi*, C. 9. Sayı 35
- Yavuz, Ercan ve Yahya Önder Zığindere (2000). Sürdürülebilir Kalkınmanın Turizme Etkisi. *Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 3, Sayı 4, ss. 321-336.
- Yıldız, Selin (2012). Turizm ve Sürdürülebilirlik: Talimhane Turizm Bölgesinde "Sokak Arayüzleri" Üzerine Bir Araştırma. VI. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 12-15 Nisan 2012, Kemer-Antalya, ss. 606-622.
- Zhong, Linsheng, Jinyang Deng, Zengwen Song and Peiyi Ding (2011). Research on Environmental Impacts of Tourism in China: Progress and Prospect. *Journal of Environmental Management*, Vol.: 92, pp.: 2972-2983.
<http://www.tbmm.gov.tr/anayasa.htm>